

PRAKTIJK

TOPIC

De kerndoelen en bewegonderwijs aan kleuters

In 2025 zijn de nieuwe kerndoelen voor het funderend onderwijs vastgesteld. Deze kerndoelen zijn geformuleerd vanaf de basisschool tot het einde van de onderbouw van het voortgezet onderwijs. In deze tekst een poging om de kerndoelen te vertalen naar het bewegonderwijs op de basisschool aan kleuters. Op vierjarige leeftijd zetten kinderen hun eerste officiële stapjes in het onderwijsveld. Vanuit thuis en/of de kinderopvang komen ze in een klas met 30 medeleerlingen. In de fase van jongste naar oudste kleuter wordt de basis gelegd voor hun verdere schoolloopbaan. Het bewegen is daarbij van groot belang. De eerste kleuterstappen in het speellokaal met 30 andere kleuters vraagt om een goed overwogen schoolvakwerkplan van de vakleerkracht. In deze korte tekst geven we het kader waarbinnen zo'n plan gemaakt kan worden en hoe de leerkracht de kleuters kan begeleiden bij het werken aan de kerndoelen. | Tony Roozen, Philip Boot, Koen Lahnstein en Nick Keijser

Drie doeldomeinen van het onderwijs

Bij binnenkomst in het onderwijsveld krijgt de kleuter te maken met een vakleerkracht die vanuit een wettelijk kader drie opdrachten heeft:

- Leren bewegen (kerndoel 38);
- Samen bewegen (kerndoel 39);
- Betrokken bewegen (kerndoel 40).

Deze driedeling heeft verwantschap met de algemene ordening van de doeldomeinen voor het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en subjectificatie (Biesta, 2015). Deze drie doeldomeinen kunnen eenvoudig beschreven worden als:

- zorg voor vakvorming (het verbeteren van taal, rekenen, bewegen, tekenen, muziek enzovoort);
- zorg voor groepsbinding (burgerschap, samenwerking, rekening houden met verschillen);
- zorg voor persoonswording (basisbehoeften, welbevinden).

Deze drie doelgebieden worden in deze tekst verder uitgewerkt voor het bewegonderwijs aan kleuters. Zie in figuur 1 een didactische ordening van het bewegonderwijsveld.

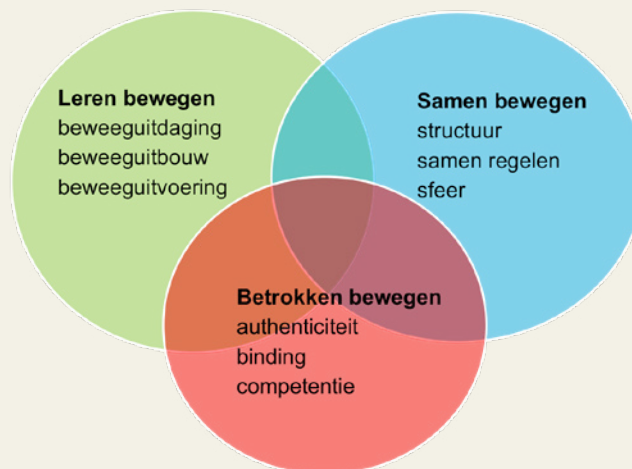
Bewegvorming bij kleuters (KD; Leren bewegen)

In het bewegonderwijs gaat het om het verbeteren van bewegen en dat begint met een breed aanbod van beweegactiviteiten. Het is wenselijk dat dit aanbod aansluit bij wat de vierjarigen al kunnen, zodat ze direct een succeservaring beleven in het aangaan en oplossen van een beweeguitdaging. De keuze van geschikte beweegactiviteiten heeft ook te maken met het vervolg. Activiteiten die langer (meerjaren) uitbouwbaar zijn

in een onderwijssetting geven meer kans op een duurzaam leerresultaat dan éénmalige activiteiten.

Voor een duurzaam leerproces is bewegonderwijs meer dan een optelsom van losse beweegactiviteiten. Daarom kan gezocht worden naar activiteiten die vanaf de kleuters ook passen bij bewegthema's voor de midden- en bovenbouw van de basisschool en de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Het grote

Figuur 1 Didactische ordening van het bewegonderwijsveld

gevaar hiervan is dat al te vroeg complexe activiteiten uit de middenbouw worden aangeboden aan kleuters. Het lijkt ons beter om voldoende tijd te besteden aan relatief eenvoudige activiteiten, zodat de jongste kleuters de tijd krijgen om in herhaling de beweeguitvoering zich eigen te maken, te verbeteren en er mee te experimenteren. Daarom bieden we verdiepend beweegonderwijs aan. De kleuters werken in een groepjes lessenreeks waarbij we drie keer dezelfde les aanbieden. Twee keer een groepjesles en een keer een vrije les met vier of vijf dezelfde activiteiten.

In het kort gaat leren bewegen om de vraag welke beweeguitdagingen, welke beweeguitbouwen en welke beweeguitvoeringen zijn voor kleuters geschikt? (drie beweeg-'uitjes'). Voorbeelden zijn te vinden in de boeken: 'Bewegingsonderwijs in het speellokaal', 'Basisdocument po' en 'Basislessen in het speellokaal'. Hierbij dient opgemerkt te worden dat deze boeken nog sterk uitgaan van de oudste kleuters en niet de jongste kleuters.

Bij beweegvorming gaat het vanuit de didactiek om de volgende aandachtspunten: Welke beweeguitdaging gaan de kleuters aan? Welke beweeguitbouw is passend voor succesvol deelnemen? En welke beweeguitvoeringen (gewone, goede en grandioze beweging) kunnen we onderscheiden? Didactisch vertaald in de drie keer beweeg-'uitjes': beweegvorming, beweeguitdaging en beweeguitvoering, zie figuur 1.

Groepsbinding bij kleuters (KD: Samen bewegen)

Het bewegen in het speellokaal vraagt om een andere lesstructuur dan in het kleuterlokaal. De inrichting van de meeste kleuterlokalen zijn bekend met vaste (zit)plaatsen en daar omheen bijvoorbeeld een poppenhoek, bouwhoek, een kast met 'werkjes'. Een goede voorbereide omgeving zorgt voor structuur in een groep. In het speellokaal is het lastiger om voor 30 kinderen een goede beweegomgeving te bouwen. Daarom gaven vroeger de kleuterleerkrachten vaak klassikale 'spellessen' in het speellokaal, waarbij de kleuters de bewegingen van de leerkracht na deden (bijvoorbeeld de pittenzakles).

Tegenwoordig geven de meeste onderbouwleerkrachten wel een groepjesles of een vrije les. Het boek 'Bewegingsonderwijs in het speellokaal' gaat uit van een viergroepjesles. In zo'n groepjesstructuur is het nodig dat de kleuters in een klein groepje samen de regeltaken kunnen uitvoeren om de beweegactiviteiten aan de gang te houden. Bijvoorbeeld op je beurt wachten, torens opnieuw opbouwen of een balanceerder een handje helpen enzovoort. Samen bewegen regelen is de kern van groepsbinding ook bij de vrije les (zie boek 'Samen bewegen regelen'). Naast de lesstructuur en het samen regelen van organisatie taken gaat het bij groepsvorming ook om de gezamenlijke sfeer.

Het creëren van een werkzame sfeer is voor een vakleerkracht lastig als die maar één keer in de week aan de kinderen lesgeeft. De kleuters zijn gewend aan de sfeer rondom de eigen groepsleerkracht en het duurt een tijd voordat ze zich kunnen aanpassen aan de sfeer die de vakleerkracht prettig vindt. Andersom is het voor de vakleerkracht, die vooral aan middenbouw en bovenbouw lesgeeft, lastig om zich aan te passen aan de 'speelsfeer' van de kleuters. Het bijzondere van de speelzaalsfeer is goed te zien bij een net vierjarige kleuter die voor het eerst meekomt naar het speellokaal. Sommige 'dwalen' door de speelzaal en bewegen overal even vanuit hun eigen beleving. Soms is er zo veel spanning dat ze liever toekijken wat de anderen aan het doen zijn. Het duurt dan een tijdje voordat ze durven meedoen. Dat is ook prima.

Bij Samen bewegen en groepsbinding gaat het vanuit de didactiek om de volgende drie aspecten: de structuur van de les, samen regelen van taakjes en de sfeer in de groep (drie 's-en'), zie figuur 1.

Persoonswording bij kleuters (KD: Betrokken bewegen)

Het derde doel dat de leerkracht heeft gaat over persoonswording. Dat is bij jongste kleuters een boeiende taak, omdat hun eigen wijze van doen sterk verschilt van oudere kinderen. Zeker voor een vakleerkracht is het lastig om het gedrag van alle 30 kleuters in een klas goed te begrijpen. Inzicht in wat er kan gebeuren met beweegvorming en groepsbinding kan als voorwaarde gezien worden om een beter beeld te krijgen wat de eigenheid (authenticiteit) van een bepaalde kleuter zou kunnen zijn. Uitgaande van een goed gekozen beweegaanbod en lesorganisatie, zal de vakleerkracht in staat moeten zijn om een observatie te maken van het gedrag van een kind.

Een oplossing is het werken in een groepjes lessenreeks waarbij er drie keer dezelfde les wordt aangeboden. In les 1 gaat het meer om de beweegactiviteiten te laten 'lopen'. Daardoor heeft de vakleerkracht in les 2 en 3 meer rust en tijd om het bewegen te observeren. De kleuters weten immers wat ze moeten doen. In een beweegsituatie gaat het dan om de bekwaamheid (competentie) van de beweeguitvoering.

Elk kind heeft specifieke beweegkenmerken, geen kleuter beweegt hetzelfde. Allereerst valt op dat er kleuters zijn die moeite hebben met de activiteit

en kleuters die het allemaal makkelijk afgaat. De bewegingcompetentie van het kind heeft invloed op de andere competenties die de kleuter ermee gaat combineren. Bijvoorbeeld een kind klimt moeizaam in het klimrek en blijft daarna lang zitten om als zeerover uit te kijken over de zaal. Een ander kind kan net als een aap zo snel mogelijk over het klimparkour heen slingeren. Kleuters gebruiken hun fantasie en woorden om de ‘kale’ beweegactiviteit meer betekenis te geven. Tot zover de basisbehoefte competentie die verbonden is met bewegingvorming.

De tweede basisbehoefte van een kind gaat over binding (relatie) met de andere kinderen en de leerkracht. Voelt een kind zich bij de groep horen? Durft de leerling ruimte in te nemen en ruimte te geven aan anderen? Welke positie heeft de kleuter in de groep? Daarom is het samenstellen van een veilig ‘groepje’ van groot belang. De basisbehoefte competentie en binding zijn gedeeltelijk aan het gedrag van het kind nog af te lezen. Maar wat er van binnen gebeurt, wat een kind denkt, voelt (en beseft wat die doet) blijft vaak een groot geheim bij kleuters, omdat ze nog weinig woorden hebben om daarover te praten. Toch is het van belang te weten of er sprake is van ‘welbevinden’ bij het kind, wat

uiteindelijk een belangrijk doel is van persoonswording.

Bij persoonswording gaat het vanuit de didactiek om de volgende drie aspecten: autonomie (eigenheid, authenticiteit), binding en competentie (ABC), zie figuur 1.

‘Lesweven’ met kleuters

Vanuit de doeldomeinen kan de leerkracht vooraf enigszins verwachten wat er in de les kan gaan gebeuren. Het daadwerkelijk onderwijzen is altijd een mix van de drie doeldomeinen, waarbij de leerkracht zich steeds de drie vragen kan stellen (Walinga & Koekoek, 2024): Loopt het samenwerken? (groepsbinding). Lukt de beweegactiviteit (bewegingvorming)? En leeft de motivatie (persoonswording)? Het ‘lolule-kijkkader’ geeft een eenvoudig overzicht hoe de specifieke mix is tussen de drie doeldomeinen. Tijdens de les verandert het lesgeven van de vakleerkracht meer naar ‘lesweven’ met de kleuters, waarbij het onduidelijk blijft wat het gewenste weefpatroon zal worden.

Bij oudere kinderen (midden en bovenbouw) is vanuit de introductie basis (activiteit, arrangement en regels) makkelijker voorspelbaar welk gedrag te verwachten valt. Dat is anders bij jonge kinderen. Omdat ze veel wispelturiger zijn en makkelijker andere betekenissen aan een beweegsituatie geven. Bijvoorbeeld bij het mikken op blokken. Kleuters gaan graag verschillende torens bouwen in plaats van mikken. Of tijdens het klimmen en klauteren doen alsof er een ‘lavamonster’ is waarvoor er af en toe verstopt dient te worden in de klimtoren waar een kleed overheen hangt.

‘Lesweven’ betekent: de vakleerkracht volgt bij het bewegen binnen de activiteit meer de voorkeur en beweegwensen van de kleuter. Dit vraagt van een vakleerkracht specifieke onderwijsbekwaamheden om met deze leeftijdsgroep om te gaan. Deze onderwijsbekwaamheden gaan vooral over het ‘onderzoeken’ van de specifieke belevingswereld van de kleuter, als onderdeel van persoonswording. Het gaat om de volgende

onderwijsbekwaamheden (drie keer ‘O’):

- observeren: afkijken bij kinderen;
- ontdekken: meedoen met kinderen;
- overleggen: luisteren naar kinderen.

Deze drie onderwijsbekwaamheden kunnen ervoor zorgen dat de vakleerkracht meer inzicht krijgt in de basisbehoefte van de kleuter (autonomie, binding en competentie). Dit inzicht kan ervoor zorgen dat er andere vervolgen worden gevonden dan vanuit de twee andere doeldomeinen bewegingvorming en groepsbinding. Om deze drie onderwijsbekwaamheden vanuit rust en tijd te kunnen toepassen is het wenselijk om in een groepjeslessenreeks te werken ondersteund door zogenaamde gymmaatjes (of juniorcoaches).

Deze tekst is onder andere geschreven voor de groep ontwerpers die nu bezig zijn een nieuwe bijzondere methode voor de kleuters te schrijven, waarbij bovenbouwkids helpen bij de beweginglessen. Later meer over deze methode Gymmaatjes. ●

Bronnen

Biesta, G. (2015). *Het prachtige risico van onderwijs*. Uitgeverij Phronese.
 Gelder, W. van, Hans Stroes, H., & Goedhart, B. (2021). *Basislessen Bewegingsonderwijs in de speelzaal*. Druk in Beweging, Alles in Beweging.
 Hazelebach, C., Loes Pieters, L., Jeantine Geleijnse, J., Mieke van der Gref, M. van der, & Tjalsma, W. (1998). *Bewegingsonderwijs in het speellokaal*. 't Web.
 Hazelebach, C., Andringa, S., Van de Kant, C., De Martelaar, K., Van de Merwe, C., Opstoel, K., Rikkink, F., & Steeman, J. (2023). *Samen bewegen regelen in het basisonderwijs*. Jan Luiting Fonds.
 Walinga, W., & Koekoek, J. (2024). *Handboek loopt't, luk't, leeft't*. Jan Luiting Fonds.

Contact

n.keijser@scodelft.nl

Tony Roozen en **Philip Boot** zijn vakleerkrachten op basisschool De Horizon in Delft
Koen Lahnstein is vakleerkracht bewegingsonderwijs en coach Dynamische Schooldag op basisschool Freinetschool Delft
Nick Keijser is vakleerkracht bewegingsonderwijs en coach Dynamische Schooldag op basisschool De Waterhof in Delft en ambassadeur van de Bewegialiantie

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

kleuters, kerndoelen, bewegingsonderwijs

